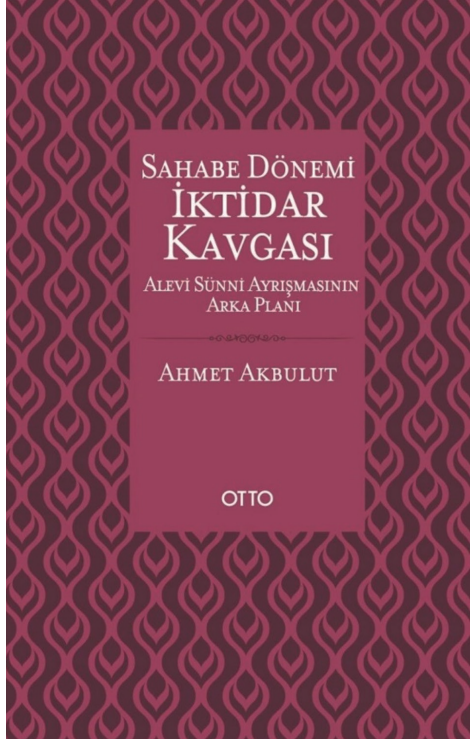

Akbulut, Ahmet (2022). *Sahabe Dönemi İktidar Kavgası Alevi Sünni Ayırışmasının Arka Planı*. Ankara: Otto Yayınları. 298 sayfa ISBN: 978-625-7236-50-8.

Songül KAYAR*

Bu çalışma, Hz. Muhammed sonrası yaşanan siyasi olayları ele almaktadır. Yaşanan olaylar neticesinde siyasetin dine egemen olduğunu ifade eden yazar, dört Halife dönemini incelemektedir. Siyasi alanda yapılan yanlışlıkların ilme ve dine sirayet etmesiyle Müslüman toplulukların bir çıkmazın içinde olduğunu ve ancak

* Yüksek Lisans, Nevşehir Hacıbektaş Veli Üniversitesi, Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Enstitüsü, Alevi Bektaşî Kültürü Anabilim Dalı, kayarsongul22@gmail.com, ORCID: 0009-0003-5672-9538.

Hız. Muhammed sonrası yaşanan gelişmeleri doğru değerlendirek geleceği inşa edebileceğimizi söylemektedir.

Çalışma sırasıyla “Önsöz” (s. 11-20), “Giriş” (s. 21-36), Birinci Bölüm: “Peygambersiz Hayata İntibak” (s. 37-120), İkinci Bölüm: “Siyasi Hayata Vesayet Dönemi” (s. 121-146), Üçüncü Bölüm: “İçtimai Buhran Dönemi” (s.147-230), Dördüncü Bölüm: “Mazerat Arama Dönemi” (s. 231-276), “Sonuç” (s. 277-282), “Kaynaklar” (s.283-292) ve “Dizin” (s. 293-298) bölümlerinden oluşmaktadır.

“Giriş” yazısında Hız. Peygamber’in vefatından Mu’âviye’nin vefatına kadar geçen süredeki siyasi hadiseleri inceleyerek sebep oldukları ve yönlendirdikleri itikadi farklılaşmaları meydana çıkarma çabasında olduğunu dile getiren yazar Akbulut, Müslüman milletlerin fırkalara ayrılmasını ve bugünün dünyasında Müslüman milletlerin geri kalmışlığını sahabe döneminde yaşanan siyasi iktidar mücadelesinin temel nedeni olduğunu ifade etmektedir. İlk kırılma sürecinin siyasi alanda başladığını ortaya koyan yazar, “siyaset”, “devlet” ve “iktidar” kavramlarını açıklığa kavuşturarak konunun prensibini anlamının önemine işaret etmektedir.

İslam öncesi Arap toplulukları içinde “kabile” anlayışının Hız. Peygamber sonrası dönemde de devam ettiğini vurgulayan yazar, Hız. Ali’nin, Mu’âviye’ye yazdığı mektuplarından birinde, Ebû Tâlib’in Ebû Sufyân’dan üstün olduğunu ileri sürmesini örneklendirerek bu anlayışın Kur’an çerçevesinde doğru olmadığını belirtmektedir. Ayrıca “Allah katında bir monarşi, bir oligarşi, bir müşterek saltanat ya da başka bir yönetim biçimi bizatihi tercih sebebi değildir.” söylemiyle yine Kur’an-ı Kerim’in ortaya koymuş olduğu kurallar zincirinde, kendi dönemleri içerisinde halka seçim hakkının bırakıldığını ifade etmektedir. Bunun yanı sıra Hız. Muhammed döneminde yarı teokratik iken Peygamber sonrası teokratik olmadığı, seçme görevini halka dayandığını arz eden yazar, Hız. Peygamber’in kendisinden sonra Müslüman devletinin başına birini tayin etmemesi hususunu da örneklendirmektedir.

Hız. Muhammed’in vefatının peşin sıra, Ensar’ın ev sahipliğinde yönetimi ele geçirmeye yönelik çalışmaların başlamasıyla Muhacirlerin de katılımıyla Peygamber sonrası devlet yönetiminin nasıl şekilleneceğine karar kılınması için Benî Sa’îde Çardağı’nda toplanıldığına ve Haşimilerin eleştirilerine yönelik kısaca tarihi süreçten bahsedilmektedir. Hilafet meselesinde, Şia’nın “imamet, vesayet ve masumiyet” ile Ehl-i Sünnet’in “hilafet, biat ve icma” kavramları etrafında ortaya attıkları teorileri ele alan yazar, bunların Kur’an-ı Kerim ilkeleriyle uyuşmadığını savunmaktadır. Mu’tezile

ve Harici gibi ekollerin siyasi görüşlerini Kur'an-ı Kerim ve hadislerle dayandırma fıkri neticesinde değişik hadislerin ortaya çıkmasıyla beraber uyumsuzluklara neden olduğunu vurgulamaktadır.

Birinci bölümü olan “Peygambersiz Hayata İntibak” (s. 37-120), Hz. Peygamber sonrası devlet yönetimiyle ilgili ortaya çıkan görüşler ve bu görüşlerin günümüze ne denli etkilediği anlatılmaktadır. Alt başlık “Hz. Peygamber’in Siyasi Sünneti” (s. 37-47) kapsamında, Hz. Muhammed’in peygamberlik sürecini başlatması ile dinî bir topluluğun oluştuğu ve bu oluşan dinî topluluktan siyasi topluluğun doğduğu; ayrıca ehliyet-istişare esasına dayalı bir yol izlediğine değinmektedir. Daha sonra “Hz. Peygamber’in Hastalanması ve Vefatı” (s. 47-54) başlığı altında, Hz. Peygamber’in hastalandığı süreci ve vefat sonrası yaşanan siyasi olaylar ele alınmaktadır. “Sahabe Arasında Siyasi Çekişme” (s. 54-83) bölümünde Benî Sa’îde Hadisesini ele almakta birlikte hadise sonrası yaşanan sorunların günümüze nasıl etki ettiğini değerlendirilmektedir. “Hilafet Rejimi” (s. 83-88) başlığında, hilafet kavramı açıklanmakta; bu bölümün dikkat çekici ve son başlığı olan “İlk Siyasi Krizin Şekillenmesi” (s. 88-120) adlı bölümde ise imamet konusu ile ilgili ortaya atılan görüşlere ve değerlendirmelere yer verilmektedir.

İkinci bölüm olan “Siyasi Hayatta Vesayet Dönemi” (s. 121-146), ilk üç halifeyi ve uygulamalarını ele almaktadır. Birinci Halife Ebubekir’in siyasi kararları konusuna değinen yazar, Hz. Fatma’nın miras meselesi, Ebubekir’in hilafetini kabul etmeyenlerin zekât vermeme meselesi ve İkinci Halife Ömer’i tayin etmesi gibi konuları incelemektedir. İkinci Halife olarak göreve getirilen Ömer’in görev süresi ve kendisinden sonra halife olacak kişinin şûra yoluyla belirlenmesine zemin hazırlayan uygulamaları değerlendirilmekte; belirlenen 6 kişilik şûranın üçüncü Halife Osman’ın olması yönünde kararı ve Halife Osman’ın kendi dönemi içerisinde uyguladığı yöntemleri de bu çerçevede irdelenmektedir.

“İçtimai Buhran Dönemi” (s. 147-229) başlıklı bölümde, Üçüncü Halife Osman bin Affan’ın uygulamaları ve uygulamaları sonucu çıkan sorunlara odaklanmaktadır. Dördüncü halife olarak belirlenen Ali bin Ebu Talib’in, Mu’aviye, Talha, Zübeyir ve Peygamber’in eşi Aişe bint Ebû Bekir ile karşı karşıya kaldığı savaşlara değinilmektedir. Özellikle Sıffin Savaşı sonrası Ali bin Ebu Talib tarafından ayrılan bir grubun Haricî adı verilen ekolü oluşturduğu ve oluşan bu ekolün iman, mümin, amel ilişkisi ve büyük günah meselesinin tartışmasına zemin hazırlamaları vurgulanmaktadır.

Bu bölümün alt başlığı olan “İhtilal ve İsyân Hareketleri” (s. 147-209), Üçüncü Halife Osman bin Affan’ın devleti yönetirken uyguladığı yöntemlerin halk ve belli başlı sahabe tarafından kabul edilmediğini; Halife Osman’a uygulamalarını değiştirmesi yönünde uyarıların yapıldığını ve bu yapılan uyarıların dikkate alınmaması sonucunda Halife Osman’ın öldürüldüğünü; bunun sonucunda dört farklı grubun ortaya çıkmasının getirdiği neticeleri ele almaktadır. Halife Osman öldürüldükten sonra halkın da isteğiyle dördüncü halife Ali olmuştur, bu sebeple Ali bin Ebu Talib’in halife olma sürecine de kısaca değinilmektedir.

Dördüncü halife belirlenen Ali bin Ebu Talib’i kabul etmeyen Mu’âviye’nin bulunduğu girişimlerden bahsedilmektedir. Daha sonra yazar, Mu’âviye gibi Hz. Peygamber’in eşi Aîşe bint Ebû Bekir, Talha ve Zübeyir’in de halife olarak Ali’yi kabul etmediklerini ve onun halifelğine gölge düşürecek açıklamalarda bulunduklarından ötürü Cemel Harbi’nin başlamasına neden olduklarını ifade etmektedir. Yazar, Cemel Harbi ve sonuçlarını incelemekte olup ana sebebin siyasi çıkarlar olduğunu vurgulamaktadır.

Cemel Harbi, Mu’âviye’nin elini güçlendirmiş ve Sıffin Savaşı’na zemin hazırlamıştır. Bu savaşta Kur’ân-ı Kerim kitabının hakem yapılması önerisiyle bir ateşkesle sona erdiğini bildirmektedir. Her iki taraftan belirlenen hakem sonucunda Ali bin Ebu Talib’i halifelikten azledildiği, Mu’âviye’nin tayin edildiği ve bunun neticesinde Ali bin Ebu Talib taraftarlığında ayrılık yaşandığı; böylece Haricî İsyânı’nın gerçekleşmesine ortam hazırlandığı belirtilmektedir.

Haricîlerin başta Ali bin Ebu Talib’i halife olarak kabul etmeleri ve daha sonra düşüncelerini Ali bin Ebu Talib’e kabul ettiremeyen bu grubun bir siyasi partiye dönüşmesi ve kendi içinde bir halife tayin etmesi sonucunda kendilerince bir yol çizdiklerini açıklayan yazar, Haricîlerin İslam’a vermiş oldukları zararlardan bahsetmektedir.

Diğer bir alt başlık olan “Siyasi Kanaatlerin Transformasyonu” (s. 209-229) adlı bölümde, Hz. Peygamber sonrası gelişen olayların akabinde dört halifenin kendi dönemlerinde farklı uygulamalarda bulunması yani birbirlerine benzememesi siyasi istikrarsızlığa yol açtığı ifade edilmektedir. Yazar, bu siyasi istikrarsızlığın bir neticesi olarak dört mezhebin ortaya çıkışını ele almakla birlikte Mu’tezile ve Mürciye fırkalarının yönetim görüşlerine yer vermektedir.

İman kavramını, farklı bakış açılara sahip olan alimlerin görüşlerine yer vermekle birlikte Kur'an'ı Kerim'e göre imanı açıklamaktadır. İman-İslam; İman-Amel ilişkileri, fırkaların görüşleri eşliğinde ele alınmakta; iman-amel tartışmasının ortaya çıkmasının temelinde "büyük günah" meselesinin yattığı ifade edilmektedir. Yazar, büyük günah meselesini ilk ortaya atan grubun Hariciler olduğunu; karşısında Mürcie'nin olması ve Mu'tezile'nin ortaya atığı görüşüyle de uzlaşmacı bir tavır takındıkları ifade edilmiştir.

Bununla beraber İmamiyye, Zeydiyye ve Mâturîdî gibi fırkaların görüşlerine de yer vererek "iman-amel ilişkisi" ve "günah meselesi" adlı tartışmaların aslında sadece teolojik değil, siyasi kutuplaşmadan doğduğu sonucuna varmaktadır.

Bu kitabın son ve dördüncü bölümü olan "Mazeret Arama Dönemi" (s. 231-276) adlı başlıkta, kader kavramını çeşitli boyutlarda incelemektedir. Bu bölümün alt başlığı olan "Meşruiyet Sıkıntısı" (s.231-251) adlı kısımda, Emevi Devleti'ni kuran Mu'âviye'nin uyguladığı yöntemlerin Allah'ın kaza ve kaderiyle ilgili olduğu iddiasıyla meşruiyet sağlamaya çalıştığı ve bu düşüncüyü halka kabul ettirme gayesi içinde bulunduğu ifade edilmiştir. Emevi Devleti'nin uygulamalarına yönelik "Kaderiye", "Cebriye", "Mürcie" adında üç çeşit tepki doğduğu ve bu üç çeşit tepkiyi değerlendirmektedir. Sonuç olarak sorumluluğun insandan kaldırılıp kadere yüklendiğini ve kader kavramının ne olduğuna giriş yapmaktadır.

Diğer bir alt başlık olan "Kader Kavramı" (s. 251-276) bölümünde, Allah'ın takdirine göre ve insanın yaptığından sorumlu olduğuna dair iki farklı kader anlayışına işaret etmekte ve örneklemelerde bulunmaktadır. İnsanların sorumluluklarını ortadan kaldırmak niyetiyle hadis perdesi altında, mezheplerin kendi görüşlerini ileri sürdüğünü vurgulamaktadır. Kur'an-ı Kerim ayetleri ışığında kader anlayışını inceleyen yazar, "insanın sorumlu ve özgür bir varlık olmasıdır" (s. 276) sonucuna varmaktadır.

Yazar, çalışmanın "Sonuç" kısmında, Hz. Muhammed'in vefatı sonrası ortaya çıkan devlet başkanlığına kimin gelmesi konusunda yaşanan Benî Sa'îde Hadisesinin bir kınılma noktası olduğunu ve bu olayın İslam'ın girdaba sürüklenmesine sebep olduğunu vurgulamaktadır. Yazarın bu çalışmada ortaya koyduğu en önemli husus, "Müslümanların henüz peygambersiz hayata intibak edemedikleri ve siyasi çekişmelerin de Hz. Peygamber'in ölümünden ardından başlamış olduğu gerçeği" (s. 282) ifadesidir.

Sababe Dönemi İktidar Kavgası Alevi Sünni Ayrışmasının Arka Planı isimli bu çalışmada yer alan, “Geçmişteki olay ve olguları doğru değerlendirecek, dolaşık düğümleri çözebilecek ve geleceğe yol yöntem gösterebilecek bir Müslüman zihni inşa etmeliyiz.” (s. 19) şeklindeki ifade oldukça dikkat çekicidir. Entelektüel zihin inşası için geçmişin, tüm tarihi süreciyle irdelemesi gerektiği; ancak bu şekilde geleceğin doğru bir şekilde inşa edilebileceği savunulmaktadır. Bu bağlamda, tarihi süreci ele alırken kaynakları göz önünde bulundurarak doğruya ulaşılabileceği söylenebilir.

Yazarın *Sababe Dönemi İktidar Kavgası Alevi Sünni Ayrışmasının Arka Planı* adlı çalışmasının kaynaklarına bakıldığında Alevi kaynaklarına çok fazla yer verilmediği; daha çok Ehl-i Sünnet’in kabul gördüğü birincil kaynaklara öncelik tanıyarak çeşitli yazarlar tarafından kaleme alınan tetkik eserlere yer vererek dipnotlarla konuya açıklık getirdiği görülmektedir. Bunu yaparken de çalışmasında yalın ve sade bir dil tercih etmiştir.

Son olarak yazar kitabın her bölümünde yer verdiği “tarihi süreci yeniden ve farklı bir pencereden ele almanın gerekliliği” düşüncesi bağlamında dinî bilimler alanında yapılacak olan çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

AKBULUT, A. (2022). *Sababe Döneminde İktidar Kavgası Alevi Sünni Ayrışmasının Arka Planı*. Ankara: Otto Yayınları.